

Zygmunt SURDACKI, Krystyna LECYK, Andrzej STASIAK,
Eugeniusz WIELBO, Jacek BURDZANOWSKI,
Aleksander WALKIEWICZ, Piotr KAMYK

Ocena zootechniczna punktów kopulacyjnych świń w województwach: chełmskim, lubelskim i zamojskim

Zootechnical Estimation of the Service Stations of Pigs in the Regions of Chełm, Lublin and Zamość

Mimo rozwoju inseminacji loch w Polsce nadal podstawą rozrodu świń jest naturalne krycie. Według B z o w s k i e j i S z u l c a (2) w 1990 r. 90,3 % loch było krytych naturalnie, a tylko 9,7 % poddawano inseminacji. W badanych województwach wszystkie lochy użytkowane rozplodowo są kryte knurami na punktach kopulacyjnych lub we własnych gospodarstwach. Knury na punktach kopulacyjnych z zasady pochodzą z hodowli zarodowych. Przed wprowadzeniem na punkty są oceniane przez specjalistów i selekcjonowane, dzięki temu dają one gwarancję dużej wartości hodowlanej i pozwalają na uzyskiwanie po nich dobrego potomstwa. Wpływa to na systematyczną poprawę pogłowia świń w chowie i na uzyskiwanie coraz lepszej jakości żywca wieprzowego. Knur stanowi połowę wartości genetycznej stada i jego duża wartość hodowlana zapewnia uzyskiwanie dobrej jakości potomstwa.

Celem pracy była ocena knurów i punktów kopulacyjnych świń w województwach: chełmskim, lubelskim i zamojskim w r. 1991.

MATERIAŁ I METODY

Materiałem do wykonania niniejszej pracy były wyniki oceny knurów i punktów kopulacyjnych świń w gospodarstwach indywidualnych województw: chełmskiego, lubelskiego i zamojskiego. Ocenę tę wykonali pracownicy naukowo-dydaktyczni Zakładu Hodowli Trzody Chlewnej Akademii Rolniczej w Lublinie w letnich miesiącach roku 1991. Badaniami objęto wszystkie istniejące punkty kopulacyjne w piętnastu gminach wylosowanych w każdym z trzech wymienionych województw. Oceniano gospodarstwa utrzymujące knury pod względem: powierzchni gospodarstwa, jego typu, klasy gleb, liczby w gospodarstwie: koni, bydła, owiec i świń z uwzględnieniem loch, tuczników, prosiąt, okres utrzymywania punktu kopulacyjnego, czas przebywania knura, jego ciężar, wiek, rasę, ocenę w punktach licencyjnych, kondycję knura, stan pielęgnacji i jego pochodzenie.

Ocena punktu kopulacyjnego obejmowała: położenie w stosunku do obsługiwanego terenu, rodzaj i jakość pomieszczenia, wybiegu, prowadzenie dokumentacji krycia loch, system krycia, skuteczność krycia, liczbę pokrytych loch, sezonowość pokryć i porę krycia w ciągu dnia. Obliczono liczbę loch przypadających na jednego knura.

Zebrano informacje od rolników co do sposobu żywienia knurów w porze zimowej i letniej – rodzaju stosowanych pasz oraz opinii rolnika na temat motywów utrzymywania punktu kopulacyjnego, wysokości pobieranej opłaty za krycie loch, wartości wybrakowanego knura oraz opinii co do opłacalności utrzymywania punktu kopulacyjnego.

Wszystkie zebrane materiały opracowano matematycznie. Otrzymane wartości wyrażano w liczbach bezwzględnych, inne w liczbach średnich, a niektóre w procentach.

OMÓWIENIE WYNIKÓW

Ogólną charakterystykę województw podano w tab. 1, z której wynika, że w województwie chełmskim jest 25 gmin, w lubelskim 63, a w zamojskim 51. Plony czterech zbóż z ha w województwie lubelskim wynoszą 29,6 q, w województwie chełmskim 31,0 q i w województwie zamojskim 32,8 q.

Tab. 1. Ogólna charakterystyka województw; dane zaczerpnięto z Wojewódzkich Urzędów Statystycznych
General characteristics of the regions; the data from the Regional Statistical Offices

Wyszczególnienie	Chełmskie w r. 1990		Lubelskie w r. 1990		Zamojskie w r. 1990	
Liczba gmin w województwie	25		63		51	
Plony czterech zbóż (q)	31,0		29,6		32,8	
Ludność województwa	247 226		1 016 355		490 396	
Zaludnienie/1 km ²	63,9		149,7		70,0	
Liczba gospodarstw indywidualnych	33 697		108 188		87 000	
	1991	% w stosunku do r. 1990	1991	% w stosunku do r. 1990	1991	% w stosunku do r. 1990
Liczba świń ogółem (szt.)	198580	117,10	579385	115,09	343129	115,34
Loch (szt.)	19385	111,31	57473	111,55	32481	110,23
Tuczników (szt.)	41096	92,73	116506	104,85	85698	112,41
Warchlaków (szt.)	57604	113,92	169654	100,50	97542	108,31
Prosiąt (szt.)	80495	140,53	235752	137,07	127408	127,34

Największe zaludnienie jest w województwie lubelskim (149,7 mieszkańców na 1 km²), w województwie chełmskim i zamojskim jest podobne (63,9 i 70,0). W województwie lubelskim jest 108 188 gospodarstw indywidualnych, w zamojskim 87 000, a w chełmskim 33 697 (tab. 1). W r. 1991 na terenie województwa chełmskiego utrzymywano 198 580 szt. świń, lubelskiego 579 395 szt., a zamojskiego 343 129 szt. W stosunku do

r. 1990 w ocenianych województwach nastąpił wzrost pogłowia świń o 15,48 %. O 11 % zwiększyło się stado loch utrzymywanych w gospodarstwach indywidualnych. Zmniejszenie pogłowia tuczników o 7,27 % w stosunku do r. 1990 stwierdzono tylko w województwie chełmskim. Jednak wzrost liczby prosiąt we wszystkich województwach o około 34,98 % świadczy o dużym zainteresowaniu produkcją tuczników.

W tab. 2 podano charakterystykę gospodarstw utrzymujących knury, z której wynika, że najwięcej punktów kopulacyjnych było w województwie lubelskim. Na jedną ocenianą gminę przypadało ich 10,9, podczas gdy w województwach chełmskim i zamojskim było o ponad połowę mniej: odpowiednio 4,3 i 4,7 punktów.

Tab. 2. Charakterystyka gospodarstw utrzymujących knury
Characterization of the farms keeping boars

Wyszczególnienie	Chełmskie	Lubelskie	Zamojskie
Liczba ocenianych gmin	15	15	15
Liczba ocenianych punktów (gospodarstw)	65	163	71
Wielkość gospodarstw (ha)	14,4	10,6	13,4
Klasy gleby	II-VI	II-VI	II-VI
Liczba zwierząt w gospodarstwie: konie	0,55	0,53	0,44
krowy	3,43	2,93	3,20
jałówki	2,31	0,99	1,84
opasy	1,06	2,04	2,30
owce	2,38	2,25	1,13
lochy	2,72	3,08	3,31
tuczniki	6,22	10,83	14,83
prosięta	12,82	15,70	9,20
Typ gospodarstwa: specjalistyczne	9	20	7
wielokierunkowe	56	143	64
Lata utrzymywania punktu kopulacyjnego	6,2	10,4	8,5

Wielkość gospodarstw utrzymujących knury wahała się od 10,6 ha w województwie lubelskim do 14,4 ha w województwie chełmskim. We wszystkich badanych gminach występowały gleby od drugiej do szóstej klasy (tab. 2).

Gospodarstw specjalizujących się w produkcji świń w województwie lubelskim i zamojskim było odpowiednio 12,3 i 10 %, a w chełmskim 13,85.

Oceniane gospodarstwa w województwie chełmskim w porównaniu z gospodarstwami z województw lubelskiego i zamojskiego miały odpowiednio o 0,36 i 0,59 szt. loch mniej. Najwięcej loch na jedno gospodarstwo przypadało w województwie zamojskim (3,31 szt.), a najmniej w województwie chełmskim (2,72 szt.). Mniejsza liczba loch w gospodarstwach województwa chełmskiego wynika prawdopodobnie z dużej powierzchni łąk i użytków zielonych sprzyjających utrzymywaniu bydła i owiec. Tradycja utrzymywania punktów kopulacyjnych świń w tym województwie sięga zaledwie średnio 6,2 lata, gdy w obu pozostałych ocenianych województwach wynosi 8,5 i 10,4 lata.

Drugim gatunkiem zwierząt utrzymywanym w badanych gospodarstwach było bydło, z którego na jedno gospodarstwo w województwie chełmskim przypadało o 0,71 krów więcej niż loch. W województwie lubelskim i zamojskim było odwrotnie – więcej loch niż krów (tab. 2). Koni i owiec w gospodarstwach województwa chełmskiego było więcej niż w województwie lubelskim i zamojskim.

Na omawianym terenie było 311 knurów (tab. 3). Najwięcej (172 knury) było w analizowanych gminach województwa lubelskiego, w zamojskim 72, a w chełmskim 67. W województwie chełmskim i zamojskim knury rasy pbz stanowiły odpowiednio 83,6 i 83,3 %. Poza tym było 10,5 % knurów rasy wbp, 6,1 % rasy duroc i 20,6 % rasy puławskiej. Dobór ras knurów do rozplodu pod względem ich typu użytkowego mięsnego należy uznać za prawidłowy (4, 10). Obok knurów młodych dopiero zakupionych w wieku około 240 dni utrzymywano zwierzęta starsze w wieku 2-2,5 lat. Nie spotkano zwierząt, które z uwagi na wiek (za młode) nie mogłyby spełniać funkcji rozplodowych. Średni wiek knurów wynosił od 513 dni w województwie zamojskim do 569 dni w województwie chełmskim, przy średniej masie ciała wynoszącej odpowiednio 185 i 251 kg. Większość z ocenianych knurów przy zakupie miała pierwszą klasę indeksu oceny przyżyciowej. Ich średni przyrost dobowy wynosił około 590 gramów przy średniej grubości słoniny standaryzowanej

Tab. 3. Ocena zootechniczna knurów
Zootechnical estimation of the boars

Wyszczególnienie	Chełmskie	Lubelskie	Zamojskie
Liczba knurów ocenianych	67	172	72
Rasa pbz	56	77	60
Rasa wbp	5	22	8
Rasa puławska	2	62	-
Rasa duroc	4	11	4
Wiek knura (dni)	569,2	533	513
Masa knura (kg)	251,3	203,7	185,4
Ocena przyżyciowa: przyrost dzienny (g)	590	586	587
Grubość słoniny standaryzowana (mm)	14,2	15,2	13,7
Indeks selekcyjny (pkt.)	126	122	127
Kondycja – hodowlana	64	170	60
opasowa	2	2	2
głodowa	1	-	10
Pielęgnacja – bardzo dobra	25	67	16
dobra	38	101	47
dostateczna	3	5	9
niedostateczna	1	-	-
Liczba pokrytych loch: w r. 1990	44,3	31,1	33,2
w r. 1991	26,1	37,1	35,8

wynoszącej od 13,7 mm u knurów stojących na punktach kopulacyjnych w województwie zamojskim do 15,2 mm u knurów z województwa lubelskiego.

We wszystkich województwach w ocenianych gminach knury były pielęgnowane dobrze lub bardzo dobrze (90 %), a ich kondycję oceniano jako hodowlaną (80 %). Knury te wykorzystywane były prawidłowo, o czym świadczy liczba pokrytych loch: około 40 szt. w r. 1990 i około 30 do połowy r. 1991.

Istotne znaczenie dla działalności punktów kopulacyjnych ma ich usytuowanie w rejonie produkcyjnym (tab. 4). Wynika z niej, że około 60 % punktów kopulacyjnych usytuowanych jest bardzo dobrze – centralnie w stosunku do zabudowy wsi z dobrym dojazdem. Pozostałe punkty są położone niecentralnie lub peryferyjnie, o złym dojeździe.

Tab. 4. Ocena zootechniczna punktów kopulacyjnych w poszczególnych województwach
Zootechnical estimation of the service stations

Wyszczególnienie	Chelmskie	Lubelskie	Zamojskie
Położenie punktów: środek wsi	45	127	62
ubocze wsi	20	36	9
Rodzaj pomieszczeń: murowane	52	152	67
drewniane	13	11	4
Oddzielne pomieszczenie	31	51	22
Razem ze świniami	19	17	12
Razem z innymi zwierzętami	15	95	37
Ocena punktu: bardzo dobra	15	35	12
dobra	38	103	46
dostateczna	8	25	8
niedostateczna	4	-	5
Wybieg: tak	21	108	20
nie	44	55	51

W ocenie działalności punktów kopulacyjnych uwzględniono ponadto zoohigieniczne warunki utrzymania knurów. Przyjęto podział warunków siedliskowych na cztery klasy w zależności od stopnia przestrzegania zaleceń zoohigienicznych. Za bardzo dobre uznano takie, w których knury utrzymywano w kojcach stałych z dobrym oświetleniem i sprawnie działającą wentylacją, a kojec dla knura był wystarczająco obszerny z bezpośrednim wyjściem na przylegający okólnik, częściowo utwardzony. Do dobrych zaliczono pomieszczenia czyste i widne, w których były gorsze warunki termiczne, a knury miały możliwość korzystania z okólnika znajdującego się w pobliżu pomieszczenia. Warunki dostateczne cechowały się słabym oświetleniem i niesprawnie działającą wentylacją, knury miały możliwość korzystania z okólnika, który jednak był zaniedbany i niewłaściwie zlokalizowany. Wyrazem złych warunków zoohigienicznych było utrzymywanie knurów w kojcach o zbyt małej powierzchni, ciemnych i zanieczyszczonych, przy czym zwierzęta nie mogły korzystać z ruchu na świeżym powietrzu.

Zbiorną ocenę punktów kopulacyjnych przedstawiono w tab. 4. Z jej danych wynika, że tylko 15-27 % punktów spełniało warunki uznane za bardzo dobre. W województwach chełmskim i zamojskim okólniki posiadało 70 % punktów, a w lubelskim 51 %. Knury utrzymywano w oddzielnych pomieszczeniach w 31 % punktów w województwie zamojskim, w 47 % w województwie chełmskim i 29,7 % w województwie lubelskim. W pozostałych punktach knury przebywały w tych samych pomieszczeniach co świnię lub inne zwierzęta gospodarskie. Budynki w przeważającej większości (80-95 %) były murywane, wybudowane w latach siedemdziesiątych.

Korzystniejsze warunki do chowu świń niż w woj. chełmskim są w województwach lubelskim i zamojskim. Hodowla zarodowa świń w tych województwach jest również lepiej rozwinięta i jej wpływ jest wyraźnie widoczny. Według *S u r d a c k i e g o* i wsp. (7) duży wpływ na chów świń w województwie zamojskim ma hodowla zarodowa świń rasy pbz w Pukarzowie.

Duże znaczenie dla funkcjonowania punktu kopulacyjnego ma jego jakość i usytuowanie. Według *S u r d a c k i e g o* (8) pomieszczenia dla knurów na punktach kopulacyjnych powinny być czyste, suche, ciepłe, ale nie przegrzane, widne, zlokalizowane w osobnym budynku lub przy budynku inwentarskim z dostępem do okólnika i z możliwością łatwego wyprowadzania knura. *C o r l e y* (3) podaje, że temperatura pomieszczenia powyżej pokojowej (23°C) powoduje stres upały u knura i staje się przyczyną obniżonej zdolności do zapłodnienia. Według *S u r d a c k i e g o* (8) punkt kopulacyjny powinien być zlokalizowany w środku wsi (obsługiwanego terenu), z dobrym dojazdem. *M a z a r a k i* i wsp. (5) uważają, że najracjonalniej jest utrzymywać knura stadnego w osobnym domku – szalasię z przyległym okólnikiem i przemienną częścią gruntową. Według *S u r d a c k i e g o* (9) miejsce dla kopulacji powinno być tak wykonane, aby nie mogło stanowić zagrożenia dla zwierząt, nie oślizgłe, bez wystających sęków, gwoździ i drutów. W okresie roztopów kopulacja powinna odbywać się w odpowiednim pomieszczeniu pod dachem. *Ż e b r o w s k i* i wsp. (10) podają, że knury korzystające z wybiegów na świeżym powietrzu i naturalnym oświetleniu charakteryzuje większa zdolność rozplodowa.

Wiek knura ma duże znaczenie dla skuteczności zapłodnień jak też dla liczby uzyskiwanych prosiąt w miocie. Według "Pig International" (1) knury starsze skuteczniej w kontaktach z lochami stymulują wystąpienie rui, zwiększają skuteczność zapłodnień i liczbę prosiąt w miocie o 0,8 sztuki w porównaniu z młodymi do wieku 9 mies.

N o w a k (6) w wyniku przeprowadzonej kalkulacji utrzymywania knurów w r. 1990 doszła do wniosku, że łączna strata przy sprzedaży knura po okresie utrzymania wynosiła 250 tys. zł. Ponieważ tuczniki kupuje się nadal na podstawie masy ciała, a nie zawartości mięsa w tuszy, producenci nie są zainteresowani kryciem loch knurami licencjonowanymi. Nikt także nie zwraca uwagi na użytkowanie "dzikich" knurów, dlatego zdarzają się na punktach kopulacyjnych knury z własnego chowu, tzw. "pomocnicy".

Według *Ż e b r o w s k i e g o* i wsp. (10) współcześnie hodowane w Polsce rasy świń są w typie użytkowym mięsnym i mogą być wykorzystywane do produkcji najwyższej jakości tuczników.

Badania wykazały, że w ocenianych gminach trzech województw w lecie 1991 r. na jednego knura w punkcie kopulacyjnym przypadało statystycznie w województwie lubelskim 55 loch, w chełmskim 128, a w zamojskim aż 132 lochy. Przy zwiększonej liczbie loch o około 11 % i znacznym wzroście liczby prosiąt nastąpiło zmniejszenie liczby knurów

licencjonowanych. W województwie chełmskim ze stanu 273 knurów w roku 1989 w ocenianych gminach nastąpiło zmniejszenie liczby knurów w r. 1991 do 67 sztuk. Jest to bardzo niepokojące zjawisko. Wynika z tego, że około 75 % utrzymywanych loch krytych jest knurami "dzikimi". Nasuwa się pytanie, jaki będzie żywiec rzeźny po miernej jakości knurach, przy coraz większym żywieniu tuczników paszami gospodarskimi. Sytuację rolników utrzymujących knury pogarsza fakt, że zakłady mięsne nie chcą lub ograniczają skup knurów wykastrowanych z punktów kopulacyjnych. Zniechęca to rolników do zakupu młodych knurów.

WNIOSKI

1. W województwach lubelskim, chełmskim i zamojskim w lecie 1991 r. było rażąco mało knurów w punktach kopulacyjnych.
2. Na jednego knura licencjonowanego przypadało w województwie lubelskim 55 loch, w chełmskim 128, a w zamojskim aż 132 lochy.
3. Z badań wynika, że około 75 % loch było krytych "dzikimi" knurami.
4. Ów stan w wymienionych województwach prowadzi nieuchronnie do degradacji jakości użytkowanych świń.
5. Zachodzi konieczność pilnego działania władz administracyjnych celem przywrócenia porządku przed urynkowaniem gospodarki.

PIŚMIENNICTWO

1. Artykuł redakcyjny "Pig International" - s. 12-14, April 1990.
2. Bzowska M., Szulc W.: Stan hodowli i wyniki oceny świń. Inst. Zoot., rok IX, Kraków 1991.
3. Corley J. R.: Nowoczesna hodowla i produkcja trzody chlewnej. Central Soya Company, Inc., USA, 1985.
4. Kondracki S., Żebrowski Z.: Rozmieszczenie tłuszczu w półtuszach świń w zależności od rasy. Roczn. Nauk. Zoot. Monografie i rozprawy, 29 1991.
5. Mazaraki J., Wieszczyk M., Żuk S.: Chlewnia w gospodarstwie chłopskim. Zrzeszenie Producentów Trzody Chlewnej, Warszawa 1973.
6. Nowak K.: Zagrożenie rozrodu świń. Przegl. Hod., 3, 1991.
7. Surdacki Z., Wielbo E., Stasiak A.: Wykorzystanie stacyjnej oceny knurów na podstawie potomstwa do produkcji knurków i loszek. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, sectio EE, vol. III, Lublin 1985.
8. Surdacki Z.: Użytkowanie rozplodowe świń. Przegl. Hod., 4, 1987.
9. Surdacki Z.: Naturalne krycie loch. Troda Chlewna, 7-8, s. 6-7, 1990.
10. Żebrowski S., Schwark H. J., Owsianik W. N.: Użytkowanie trzody chlewnej. PWRiL, Warszawa 1978.

SUMMARY

In summer 1991 the regions of Chełm, Lublin and Zamość lacked about 75 % boars in relation to the needs in the service stations. In the estimated communes one licenced boar fell to 128 sows in the Chełm region, 55 in the Lublin region and 132 sows in the Zamość region. About 75 % of the sows were covered by wild boars, which inevitably leads to degradation in the quality of the used sows.

Therefore, a fast action on the part of the administrative authorities is necessary to redress the existing order before the market economy is introduced.

SUMMARY

Przedstawiono wyniki badań nad skutkami wprowadzenia reformy gospodarki w Polsce w 1991 roku. Wskazano na konieczność szybkiego działania administracji państwowej w celu zapewnienia stabilności i bezpieczeństwa państwa. Wskazano na konieczność szybkiego działania administracji państwowej w celu zapewnienia stabilności i bezpieczeństwa państwa.